

شرایط و مصادیق نقض تعهد به ارائه اطلاعات در روابط قراردادی در حقوق ایران و انگلیس
شهرام قاسمی^۱ - سیدحکمت اله عسکری^{۲*} - مسعودرضا رنجبر صحرایی^۳
تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۲۲ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۱۷

چکیده:

طرفین یک قرارداد ملزم به بیان اطلاعات موجود و در دسترس خود به طرف مقابل می-باشند. ماهیت حقوقی تعهد به اطلاع رسانی، شرایط تحقق و مصادیق نقض آن، چیست؟ اصل حسن نیت و ضرورت تعاون در عقود و قراردادها در ایجاد موازنه در علم و موقعیت طرفین، مبنای تولد این التزام قراردادی است. هدف، حمایت از رفع جهل یکطرف و برقراری توازن و عدالت معاوضی است. براساس نوع عقود و قراردادها بسته به اینکه تعهد به ارائه اطلاعات را تعهدی به وسیله یا به نتیجه بدانیم، نقض تعهد به دو نوع مثبت (نقصان در بیان اطلاعات موثر در انعقاد یا اجرای عقود) و منفی (عدم بیان اطلاعات موثر در انعقاد و اجرای آثار) منقسم شده و ممتنع از بیان حقایق، مسئولیت مدنی قراردادی داشته که مبتنی بر اصل جبران کامل خسارت موازنه موقعیت طرف جاهل در برابر عالم برقرار می‌گردد.

واژگان کلیدی: تعاون در عقود، مسئولیت قراردادی، نقض تعهد منفی و مثبت، جبران خسارت

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

JPIR-2112-2023

^۱ - دانشجوی دکترای حقوق خصوصی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

^۲ - استادیار گروه حقوق خصوصی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران: نویسنده مسئول

^۳ - استادیار گروه حقوق خصوصی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

بر مبنای نظریه تعهد به دادن اطلاعات، طرفی که آگاه‌تر و مطلع‌تر از طرف دیگر است مکلف است اطلاعات خود را نسبت به موضوع، شرایط و تعهدات قراردادی در اختیار طرف ناآگاه قرار دهد. در حقیقت نابرابری چشمگیر طرفین نسبت به یکدیگر موجب بروز عدم تعادل قابل توجه در قرارداد می‌گردد. تعهد به اطلاع‌رسانی به اقسامی از قبیل ارائه اطلاعات مشاوره‌ای و تخصصی راجع به بیان خطرات احتمالی کالا، چگونگی استفاده بهینه از کالا و اطلاعات فنی راجع به اقدامات پیشگیرانه تقسیم بندی شده است. (قاسمی، ۱۳۷۵: ۱۰۰) در تحقیقات صورت گرفته به طور جامع و کاملی به تشریح نظریه مبتنی بر مبانی حقوق ایران و انگلیس صورت نگرفته و بدین جهت در این تحقیق براساس روش توصیفی و تحلیلی با رویکرد مقایسه‌ای در دو نظام حقوقی ایرانی و انگلستان با تکیه بر منابع مختلف حقوقی قراردادی و آرای قضایی انگلیس مرتبط با موضوع به روش کتابخانه-ای مطالب گردآوری شده و سپس به بیان شرایط و مصادیق نقض تعهد به اطلاع‌رسانی می‌پردازیم.

بیان مساله

ماهیت حقوقی نقض تعهد به اطلاع‌رسانی

مبادلات قراردادی شهروندان امروزی در عرصه رفع نیازها و مایحتاج روزمره خود باعث شده تا بیشتر به تامین و تضمین همکاری و تعاون در رابطه قراردادی خود بیاورند تا اینکه به دنبال روی آوردن به ضمانت اجرای عدم رعایت شرایط صحت یا مبتنی بر اصول کلی و مفاهیم کلی همچون بطلان یا حق فسخ ناشی از اشتباه یا معلوم نگریدین اوصاف و شرایط مورد نیاز توافقاتی خود باشند. بنابراین می‌بایست با تبعیت از قواعد فقهی و توسعه این مفاهیم کلی در راستای نیل به استخراج قواعد جزئی همچون تعاون و همکاری در راستای التزام طرفین در آگاه‌سازی راجع به طریقه مصرف یا اطلاع از عوارض و خطرات کالاهای مصرفی و خریداری شده بپردازیم.

برخی نویسندگان این تعهد را ناظر بر مرحله اجرای قرارداد و به‌عنوان تعهدی تبعی و بخشی از تعهد به تسلیم موضوع قرارداد تلقی می‌نمایند و بالتبع نقض تعهد در خودداری از اجرای این تعهد را به منزله امتناع از تسلیم مبیع تلقی می‌نمایند و در نتیجه فروشنده از بابت تضمین ایمنی و نداشتن عیوب پنهانی در صورتی که منجر به ورود خسارت گردد به این علت که تعهد به اطلاع‌رسانی یک تعهد به وسیله است متضرر باید تقصیر فروشنده را اثبات نماید تا بلکه مسئولیت قراردادی وی محقق گردد. (Mazeu, 1981.950) به زعم اساتید برجسته حقوق مدنی، صرف خودداری از بیان اطلاعات راجع به وفای به عهد، تقصیر قلمداد می‌گردد و خریدار ناچار به اثبات تقصیر فروشنده نبوده و بلکه کافی است رابطه سببیت بین امتناع فروشنده از دادن اطلاعات

و ورود ضرر اثبات نماید. (کاتوزیان، ۱۳۷۵: ۵) اصل اطلاع رسانی در عقود و افشای حقایق علاوه بر اینکه می‌تواند ناظر بر مرحله انعقاد عقود باشد در مرحله اجرای قراردادها نیز بعنوان تعهدی مستمر از مرحله پیش از قراردادها با انعقاد مفاهمه نامه شروع شده و در مرحله انعقاد به عنوان یک اثر در کنار سایر آثار قراردادی قابلیت اجرا و دارای ضمانت اجرای حقوقی واجد اثر خواهد بوده و سرانجام این تعهد در مرحله اجرایی قراردادها، موجب بهینه گردیدن قابلیت اجرای آثار مورد اراده طرفین شده و مبتنی بر دو محور است؛ الف) اصل تحقق کامل تسلیم کالا و خدمات و ب) اصل عدم وقوع عیوب و نواقص قبل از تسلیم کالا و خدمات. (وصالی ناصح، ۱۳۹۲: ۱۲۳) و لذا بر مبنای اصل تعاون در عقود و قراردادها، هریک از طرفین ملزم به ارائه اطلاعات بنیادین و موثر در پیشبرد مذاکرات و انعقاد عقود و قراردادها و در نتیجه اجرای آثار منتج از این رابطه حقوقی می‌باشند.

پیشینه تحقیق

در حقوق انگلیس، نظریه تعهد طرفین به ارائه اطلاعات باتمسک به اصول و قالب‌های سنتی عرفی که اصل بر منع اطلاع رسانی یا محرمانگی مبادلات طرفین قراردادی در برابر یکدیگر بوده که بنا به قاعده‌ای همچون "خریدار آگاه باش" طرفین یک قرارداد الزامی به ارائه اطلاعات در برابر یکدیگر نداشته و بجز در قراردادهای بیمه‌ای و الزام بیمه‌گذار به ارائه اطلاعات کامل به بیمه‌گر، تعهدی بر افشای حقایق قراردادی وجود نداشت. (ایزائلو و لطفی، ۱۳۹۰: ۲۳) ولیکن این اصل با نگاهی به اصول حقوق نوشته رنگ باخته و دکترین حقوقی حمایت از مصرف کننده و به تبع آن گرایش به حفظ سلامت و حفظ ایمنی محصولات فناوری و خدمات تودیی به شهروندان سبب توجه به قاعده تضمین به عنوان مبنای مسئولیت عرضه‌کنندگان کالا و خدمات، برگرفته از بند ب ماده ۳۵ کنوانسیون بیع کالا ۱۹۸۰ و نیز تمسک به دستورالعمل مسئولیت تولید کننده در قبال مصرف کننده مصوب ۱۹۹۹ میلادی اتحادیه اروپا، سبب گرایش حقوقدانان و قضات انگلیسی به این دکترین جدید شد تا بر این اساس، ارائه کننده کالا و خدمات ملزم به تضمین ضمنی کیفیت مطلوب و اصل کارایی داشتن برای هدف خاص خریدار کالا و خدمات می‌باشد و در نتیجه مسئولیت محض به عنوان نهادی فارغ از چارچوب قواعد عمومی مسئولیت، شناسایی شده تا دریافت کننده کالا و خدمات به صرف نقص هشدارها و عدم ارائه اطلاعات، مستحق در مطالبه ضرر و زیان وارد گردد. (McKendrick, 1997: 123)

اساتید و نویسندگان حقوق قراردادی ایران نیز در تشریح موضوعاتی همچون ضرورت هشداردهی تولیدکنندگان برای مصرف‌کنندگان به جهت منع وقوع عیوب در تولید (کاتوزیان، ۱۳۸۴: ۱۲۴)

یا پرهیز از خطرات ناشی از عیوب تولیدات صنعتی و مصرفی به ضرورت وجوب هشداردهی و مسئولیت‌های ناشی از نقض این تکلیف برای تولیدکننده پرداخته (جعفری تبار، ۱۳۸۹: ۶۶) و سپس برخی دیگر با اقتباس از این نظریه در حقوق فرانسه به مروری اجمالی بر این نظریه و تشریح موضوع در خصوص تعهد متخصصین به ارائه اطلاعات راجع به کالاهای مصرفی بدون اشاره به وجود قوانین مبتنی بر این نظریه در حقوق ایران پرداخته‌اند (قاسمی، ۱۳۷۵: ۳۴) و برخی نیز با تشریح مبانی نظریه در حقوق انگلیس (جنیدی، ۱۳۸۱: ۳۳) به بیان این نظریه پرداخته‌اند.

شرایط ایجادی مسئولیت متعهد به ارائه اطلاعات

بسته به اینکه اراده یا قصد و رضای طرفین راجع به اجزای عمده و غیر عمده قرارداد، صحیحاً محقق گردیده است یا خیر؟ مبتنی بر وجود آگاهی و علم و اطلاع ایشان از این اجزای قراردادی است و مسئولیت نقض کننده تعهد به اطلاع رسانی نیز بر همین اساس تشریح می‌گردد. چرا که شخص جاهل به این علت که هیچ‌گونه تصویری از واقعیات یا حقایق موجود ندارد قاعداً تصویری که از موضوع یا تعهدات قراردادی در ذهن ایشان نقش می‌بندد که برگرفته از ظواهر و قرائن موجود و برگرفته از مرحله مفاهمه در مذاکرات مقدماتی یا مرحله انعقاد و انشای یک قرارداد می‌باشد. (وحدتی شبیری، ۱۳۸۵: ۱۲۴) اینکه در رابطه حقوقی فیما بین اشخاص، علم و جهل طرفین، براساس عبارات و الفاظ و یا حتی توصیفات است که هر یک در برابر دیگری انجام داده یا مکتوب نموده است در نهایت مبتنی بر وجود شرایطی است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

- علم متعهد و جهل متعهدله اطلاع رسانی

در راستای انعقاد توافقات و تراضی طرفین به ایجاد تعهدات مختلف و متقابل، اشخاص چنین توافق کرده‌اند که در خصوص هر آنچه که مورد نیاز ایشان است از آگاهی و علم و اطلاع کامل برخوردار گردند و این علم و آگاهی وابسته به اینکه در توانایی متعهد قرار دارد یا ندارد، دارای آثار متفاوتی است. در غیر این صورت قاعداً تحمیل تکلیف به هشدار و آگاهی به نوعی تکلیف مالا یطاق تلقی شده و از نظر قانونی قاعده قبح عقاب بلا بیان جاری می‌شود. مضافاً که از نظر اخلاقی نیز امری قبیح و ناپسند است که شخص یا اشخاص مشارکت کننده در رابطه قراردادی نداند چگونه بایستی متعهد به اطلاع رسانی به طرف مقابل خود باشد؟ چرا که در حقیقت براساس موقعیت قراردادی، وی متعهد و مکلف به آگاهی رسانی در مقابل طرف قراردادی خود قرار گرفته است. (Kennedy J. Grubb, 1998: 23)

- وجود علم و دانش نابرابر طرفین در روابط قراردادی

عدم برابری علم و دانش طرفین راجع به ارکان و عناصر و شرایط انعقادی و اجرایی قرارداد

ضرورت وجودی این تکلیف را محقق می‌گرداند. به عبارت دیگر تعهد به افشاء بایستی مبتنی بر نابرابری علم طرفین در مقابل یکدیگر باشد. در نتیجه اینکه علم و اطلاعات هر دو طرف به یک اندازه باشد علی القاعده تعهدی بر ارائه اطلاعات مساوی بوجود نخواهد آمد. لذا در صورتی تکلیف به اطلاع رسانی متصور می‌گردد که یک طرف نسبت به طرف دیگر از درجه دانش و اطلاعات بیشتری برخوردار باشد. (قاسمی، ۱۳۸۱: ۲۰۰)

- شرط در دسترس بودن اطلاعات

جهت تحقق تکلیف به ارائه اطلاعات در یک رابطه قراردادی در دسترس بودن اطلاعات یا علم و دانش طرفین در برابر یکدیگر می‌باشد و علی القاعده نسبت به هر آنچه که در اختیار طرفین نمی‌باشد مسئولیت به ارائه اطلاعات محقق نخواهد گردید. بدیهی است هر زمان که هر یک از طرفین ادعایی خلاف این شرط داشته باشند بایستی آن را به اثبات برسانند. (شفیعی علویچه، ۱۳۹۰: ۱۲۴) و لذا اینکه یک طرف قرارداد مدعی عدم دسترس بودن اطلاعات باشد بایستی این موضوع را نیز به اطلاع طرف مقابل برساند و در این صورت است که اثبات خلاف بعدی این امر موجب مسئولیت وی خواهد شد به عبارت دیگر اینکه در زمان انعقاد قرارداد اعلام نماید اطلاعات دیگری غیر از اینکه مطرح نموده در دسترس وی نمی‌باشد در صورت افشای حقیقت بعد از وقوع قرارداد موجب مسئولیت قراردادی شخص مدعی عدم دسترسی به اطلاعات می‌گردد. (Stephens, 2018: 233)

- وجود توافقنامه متناسب منشاء تعهد

تعهد بر اطلاع رسانی نسبت به اموری که ارائه اطلاعات موثر در انشای قرارداد است می‌تواند به سبب عدم وقوع این ارائه اطلاعات و منجر به بطلان و یا عدم نفوذ قرارداد گردد. به زعم برخی نویسندگان، مصادیق چنین نظریه‌ای صرفاً در ایجاد تکلیف خواسته شده بین دو یا چند شخص در روابط قراردادی متبلور شده و نمی‌تواند در خصوص روابط غیرقراردادی وارد گردد. (Treitel, Gunter, 2003: 3) در حقوق انگلستان در دعوی *WARD V. HOBS* فروشنده خانه به این عنوان که علم و اطلاع کامل داشته که خانه مملو از حشرات موذی است که می‌تواند باعث انتقال بیماری به ساکنین آن شود، اینکه آیا فروشنده ملزم است حقایق مرتبط با این موضوع را به اطلاع خریدار برساند یا خیر؟ به استناد بخش‌های دوم و ششم ماده ۱۴ قانون ۱۹۷۹ بیع کالا در حقیقت بیانگر دو شرط ضمن قرارداد است که اول اینکه مورد معامله بایستی ویژگی قابلیت معامله داشته باشد و شرط دوم اینکه کالاها بایستی بطور منطقی برای هر هدف خاصی که بدان منظور خریداری می‌شود تناسب داشته باشند و خریدار به منظور نیل به این هدف وارد رابطه قراردادی می‌گردد. بدین جهت افشای این‌گونه حقیقت موثر در وقوع

قرارداد است که در هر حال مبیع بایستی قابلیت معامله کردن و تناسب با هدف خاص خرید را داشته باشد.

- شرط مطابقت اطلاع رسانی با موضوع قرارداد

موضوع هر قراردادی بسته به نوع ماهیت حقوقی هر قرارداد متفاوت است. قاعدتاً اطلاع رسانی بایستی منطبق با تسلیم کالا یا خدمات مورد تقاضا به سبب موضوع قرارداد باشد و در صورت عدم انطباق ارائه اطلاعات با موضوع توافق و تراضی طرفین هیچگونه تعهدی به مرحله اجرائی نرسیده و بسته به نوع قرارداد یا ماهیت حقوقی تعهد به اطلاع رسانی ضمانت اجرای عدم تعهد یا نقض عهد بر آگاهی سازی محقق می‌گردد. (Rowan, 2019: 323) ولیکن معتقدیم هماهنگ با نظر اساتید معظمی چون دکتر شهیدی به این علت که تحقق یک عقد و قرارداد در معنای مصدری آن محصول همکاری دو اراده برای ایجاد یک ماهیت حقوقی است. در غیر این صورت در معنای محصولی و غیر مصدری، عقد و قرارداد با یک موضوع تعهد محقق گردیده است، اصولاً تفکیک مورد معامله از مورد تعهد امری تصنعی و غیر قابل تصور است. (شهیدی، ۱۳۸۵: ۲۷۷)

مصادیق نقض تعهد به اطلاع رسانی

۱- نقض عهد مثبت ناشی از ارائه اطلاعات ناقص و نادرست

تعهد به آگاه سازی به شکل ناقص مبتنی بر انجام تعهد بر اطلاع رسانی ناتمام مطرح و ارائه می‌گردد. اگرچه در خصوص نوع مسئولیت قراردادی مبتنی بر نظریه تقصیر یا مسئولیت محض نظرات متعددی مطرح شده که ذیلاً به توصیف مصادیق مرتبط می‌پردازیم.

۱-۱- مسئولیت محض ناشی از اطلاع رسانی ناقص عیوب و خطرات کالا

اگرچه به زعم اساتید حقوق مسئولیت، هشدار و ارائه اطلاعات راجع به تکلیف به آگاهی بخشی از موارد نقض شروط ضمنی تضمین ایمنی محصول بوده که به نوبه خود به دو نوع تقسیم بندی شده است که عبارتند از: الف) هشدار که مصرف مورد نظر تولید کننده را بی خطر می‌کند یا از خطر آن می‌کاهد. ب) هشدار که خریدار را از مصرف نامعهود کالا بر حذر می‌دارد. (کاتوزیان، ۱۳۸۴: ۲۱۱)

- مسئولیت محض قراردادی

اگرچه دادگاه‌های انگلیس مسئولیت محض را بطور شایسته و کامل مورد قبول قرار نداده‌اند و بر اساس سنت کامن لو اثبات تقصیر متعهد به ارائه اطلاعات کامل را در اثر مسئولیت ناشی از بی احتیاطی یا عمدی ضروری دانسته‌اند و لذا باتوجه به اینکه مسئولیت محض به معنای مسئولیت بدون تقصیر است با توجه به صدور آرای متعددی از محاکم کامن لو از جمله

رای معروف (Henningson V. Bloomfield Motor Inc 1960) به رسمیت شناخته شده است. در این پرونده شخصی طی یک قرارداد اتومبیل کرایسلر برای همسرش خریداری می کند ولیکن عیب موجود در جعبه فرمان اتومبیل به اطلاع او نرسیده است و صرفاً اطلاعات راجع به خودرو توسط فروشنده بیان شده بوده است و لذا وقوع خسارت به علت عیب فرمان منجر به انحراف در هدایت از جاده در نتیجه واژگونی خودرو باعث توسل به مسئولیت محض در ارائه اطلاعات ناقص گردید. دادگاه عالی از این جهت که فروشنده متعهد به تضمین ضمنی ایمنی و سلامت مبیع بوده است نظر خود را بر شناسایی مسئولیت محض ابراز داشت. (Massam, 2018: 167)

- مسئولیت محض غیرقراردادی یا اعمال قاعده "واسطه آگاه"

به اعتقاد برخی، صرف اعلام به مطالعه هشدارهای مندرج در برگه‌های بروشور (کالا نما) همراه با دارو توسط پزشک رافع مسئولیت وی بوده و به زعم عده‌ای دیگر همه گونه اطلاعات بطور جز به جزء بایستی توسط پزشک ارائه شود و او را معاف از عواقب تجویزات نادرست نمی‌نماید. به عبارت دیگر اینکه تولیدکنندگان دارویی با اعلام تمام جوانب مصرف و کیفیت بهبودی ناشی از مصرف دارو همراه با عوارض احتمالی و ایجاد دارو سعی در مبرا نمودن خود از عواقب مصرف دارو بنمایند کاملاً خلاف عدالت و منطق حقوقی است. همینطور در دعوای تلی علیه موسسه پزشکی درانک نیز چنین رای داده شده که تولیدکننده یک فرآورده دارویی ترمیمی نخاعی مکلف بوده هشدارهای لازمه را به پزشک در خصوص میزان صدمات وارده ناشی از مصرف داروی ترمیمی به این علت که وی یک واسطه آگاه در انتقال مصرف دارو به بیمار بوده است را می‌داده است چرا که این پزشک است که به عنوان تجویز کننده و ارائه دهنده دارو بطور مستقیم به بیمار مسئول قلمداد می‌گردد.

در پرونده اموسوم به (1984) Thank V. Maurice خواهان‌ها مدعی بودند که عمل وازکتومی به دلیل عدم هشداردهی پزشک منجر به بارداری شوهر به این علت که هشدارهای لازمه در امکان بارداری به وی داده نشده است مدعی جبران خسارات ناشی از هزینه‌های نگهداری فرزند و درد و رنج وارده به والدین طفل هردو مدعی غرامت شده و بر این اساس، دادگاه به لحاظ غفلت و نقض هشداردهی توسط پزشک که صددرصد تضمینی نبودن عمل را اطلاع رسانی نکرده است رای به جبران غرامات ادعایی صادر می‌نماید در پرونده دیگری در این خصوص موسوم به Parkinson V. Fames & S eacroft در بیمارستان دانشگاه NHS در سال ۲۰۰۱ یک عمل نابارورسازی که با بی احتیاطی صورت گرفته از ناحیه پزشکان منجر به معلولیت نوزاد متولد شده گردید، دادگاه تجدیدنظر حکم به خسارات ناشی از نگهداری معلول و دیگر هزینه‌های ناشی از بزرگ نمودن فرزند صادر نمود به این دلیل که بی احتیاطی در روند درمان

به لحاظ عدم هشداردهی کافی از ناحیه پزشک بوده است که اطلاع رسانی و آگاه‌سازی اساسی در خصوص روند و عواض احتمالی درمان به بیمار داده نشده است. (V.Hacker,2010:124) همینطور در رای دیگری در پرونده 1981 Chatteerton V. Gerson خواهان علیه یک پزشک دعوای تقصیر به سبب غفلت در ارائه اطلاعات درمانی اقامه نمود تا نقض تعهد به هشداردهی کامل به بیمار را به اثبات برساند و دادگاه نیز به لحاظ اینکه پزشک در روند درمانی خود هشدارهای کافی را در خصوص عوارض بی‌حسی و از دست دادن قدرت عضله‌ای بیمار را به وی متذکر نشده بوده، موجب مسئولیت به سبب غفلت دانست و بدین جهت که خواهان نقض هشداردهی و عدم ارائه اطلاعات کافی توسط پزشک را اثبات نمود که چنانچه هشدار کافی و آگاهی‌های کامل به وی داده می‌شد هرگز به درمان بدان کیفیت رضایت نمی‌داد، دادگاه وی را محق برای دریافت غرامات وارده تشخیص داد و رای به محکومیت پزشک مقصر صادر نمود.

- مسئولیت محض منعکسه در قوانین موضوعه ایران

بر اساس موادی از قانون تجارت الکترونیک و بیمه عمومی، نقض تکلیف به اطلاع رسانی به‌عنوان فرض مسئولیت برای ارائه‌کنندگان کالا و خدمات مطرح گردیده است. مضافاً طبق نص صریح مواد ۲ و ۱۸ قانون حمایت از حقوق مصرف‌کننده؛ «کلیه عرضه‌کنندگان و کالا و خدمات منفرد و متضامناً مسئول صحت و سلامت کالا و خدمات عرضه شده مطابق با ضوابط و شرایط مندرج در قوانین و یا مانند مندرجات قرارداد مربوطه و عرف در معامله هستند...» اگرچه در قانون حمایت از مصرف‌کننده در ایران ادعای مسئولیت علیه تولیدکننده که به هیچ رابطه قراردادی با مصرف‌کننده ندارد دشوار به نظر می‌رسد چرا که اصل نسبت رابطه قراردادی حاکم بر شرایط دعواست و بر پایه وجود شرط ضمنی موجود در رابطه حقوقی طرفین دعوای مسئولیت تولیدکننده و متضرر که حکایت از تعهد عرضه‌کننده اولیه به تضمین ایمنی کالا و محصول در برابر همگان دارد، مسئولیت تولیدکننده در جبران خسارت وارده مفروض گردیده است. لازم به ذکر است که مطابق ماده ۱۸ قانون حمایت از مصرف‌کننده اثبات عیب منجر به ضرر و زیان توسط متضرر منجر به جبران خسارت وارده به وی به علاوه بر محکومیت جزایی تولیدکننده به پرداخت جریمه نقدی می‌باشد و در نهایت بر اساس این مواد قانونی مصرف‌کننده آسیب دیده به دلیل عدم انطباق کالا و محصول یا خدمت معیوب، حق مطالبه خسارت بر مبنای مسئولیت قهری و قانونی را دارد. موضوع دیگر در حقوق ایران که دلیل بر فرض مسئولیت عرضه‌کننده و تولیدکننده مطلع از عیوب محصولات خویش می‌باشد قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی است که به صراحت تبصره ۷ ماده ۱۴ مصوب ۱۳۶۷ و مستناد از این ماده؛ «داروساز مسئول فنی داروخانه، می‌تواند داروهای دستوری تجویزی

را بسازد ... و با توجه به امکانات و شرایط لازم در داروخانه‌ها برای فرآورده‌هایی که ساخت آنها از طرف وزارت بهداشت در داروخانه مجاز است را بسازد و چنانچه ثابت شود که داروی ساخته شده دارویی دارای معیب است با توجه به علم داروساز بر علوم پنهانی دارو، اماره علم و سوء نیت وی مفروض می‌باشد. (چرا که اگر پزشک در نسخه خود تجویز ترکیب چند مواد خطرناک و کشنده را نموده باشد و داروساز با علم و آگاهی از ترکیبات، محصول معیوبی را تحویل بیمار دهد و منجر به بروز سلب حیات و تضرر وی گردد، تقصیر مفروض انگاشته شده و متضامناً ملزم به جبران خسارت می‌باشند. مگر اینکه از ساخت و دستور پزشک امتناع نموده و با کم کردن میزان عوارض ترکیب چند دارو به دلیل وضعیت خاص جسمانی بیمار منجر به بروز خطرات جسمانی گردد که در این صورت پزشک مقصر و مسئول تلقی می‌گردد که در این خصوص اثبات علم داروساز به وضعیت جسمانی یا ضعف بیمار شرط مسئولیت پذیری می‌باشد و یا اینکه طبق تبصره ۳ ماده ۵ هرگونه دخل و تصرف در تجویز پزشک و ساخت داروی ترکیبی منجر به حدوث عیب سبب مسئولیت مطلق داروساز می‌باشد و مضافاً وفق تبصره ۲ ماده ۵ تحویل داروی تاریخ مصرف گذشته علاوه بر اینکه جرم است به صراحت ماده ۱۴ متضامناً با شرکت تولیدکننده دارویی مسئولیت کیفری و حقوقی خواهند داشت. بنابراین مسئولیت این قبیل تولیدکننده و سازنده در قانون موصوف یک فرض قانونی است که دلیل مسئولیت قهری و قانونی کاملاً به نقس علم و سوءنیت مفروض ایشان هم توجه غنی شده است و به اعتقاد برخی نویسندگان در حقوق ایران، به استناد قوانین ذکر شده، اگر چه نشانه‌هایی از مسئولیت محض دیده می‌شود ولیکن اعتقاد غالب این است که مبنای مسئولیت تولیدکننده و سازنده مطلع از عیوب کالا و محصول مبتنی بر قاعده لاضرر است که هیچ ضرری جبران نشده نباید باقی بماند و شباهت این قاعده با قاعده مسئولیت محدود از این جهت است که حتی پشتوانه فقهی و احادیث لاضرر و لاضرار تایید کننده این اعتقاد می‌باشد. (حکمت نیا، ۱۳۸۶: ۵۴)

۱-۲- مسئولیت مبتنی بر تقصیر ناشی از اطلاع رسانی ناقص

در رابطه قراردادی صرف عدم اجرای تعهد به خودی خود تقصیر تلقی می‌گردد. در خصوص عدم ارائه اطلاعات کامل یا بیان اطلاع رسانی ناقص و ناتمام، شخص متعهدله قراردادی نسبت به دریافت اطلاعات و آگاهی‌های کامل راجع به انعقاد یا اجرای قرارداد، بایستی تقصیر متعهد به ارائه اطلاعات را اثبات نماید و این تقصیر صرف ارائه اطلاع رسانی ناقص و ناتمام است. لازم به ذکر است که یادآوری نماییم نقض تعهد راجع به این تکلیف قراردادی تحت قلمرو مسئولیت قرار- دادی مستلزم وجود قرارداد معتبر، تحقق خسارت ناشی از نقض یا عدم اجرای تعهد قراردادی می‌باشد و درنهایت بایستی بین متضرر و متعهد به ارائه اطلاعات رابطه سببیت قراردادی

وجود داشته باشد. درکامن لو باتوجه به اینکه اصل نسبیت تعدیل و توسعه یافته است و لذا به هنگامی که تولیدکننده یک کالای معیوب در اثر زیان ناشی از کالای معیوب به مصرف‌کننده مسئول قلمداد می‌گردد بسته به اینکه موضوع قابل انطباق به کدام موازین مسئولیت (مسئولیت مبتنی بر بی احتیاطی، بدون تقصیر یا عمدی) است، بر این اساس، قواعد مسئولیت محض حاکم نبوده و می‌بایست تقصیر تولیدکننده کالای معیوب ثابت گردد. (ویشکایی عبداللهی، ۱۳۹۱: ۵۶)

- تقصیر مبتنی بر عدم اجرای قرارداد

زمانی که تعهد به اطلاع رسانی و آگاه سازی به‌عنوان یکی از مصادیق تعهد به تسلیم عوضین قراردادی تلقی می‌گردد و یا ماهیت این تعهد در راستای تعهد به اجرای موضوع قرارداد توصیف می‌گردد و لذا فرض این است که به جهت عدم ارائه اطلاعات کامل، قرارداد اجرا نشده است و بالتبع مسئولیت قراردادی براین اساس محقق می‌گردد و صرف ورود خسارت به سبب نقض تعهد بطور کامل موجب بروز مسئولیت قراردادی خواهد گردید. براین مبنا تحقق خسارت به سبب عدم اجرای قرارداد ناشی از نقض تعهد اصلی است، چرا که تا طرفین یک رابطه قراردادی از کم و کیف اطلاعات و علم راجع به موارد مرتبط با تسلیم و تحویل موضوع قرارداد به‌عنوان انگیزه و هدف خاص هریک از ایشان از انعقاد قرارداد، محقق نگردیده باشد، بالتبع به این دلیل که تعهد موصوف جزئی از محتوای توافق طرفین است و لذا تقصیر به معنای نقض تکلیف ناشی از عدم تحقق اجرای قرارداد می‌باشد. (Samuel, 2001:67)

- تقصیر ناشی از نقض تکلیف فعل معین

فعل معین در این معنا تعهد و تکلیف به اطلاع رسانی کامل و صحیح راجع به اوصاف اجزای عمده و غیر عمده رابطه قراردادی است که بطور صریح توسط طرفین یک رابطه قراردادی وضع و تصویب شده است. تقصیر در این فرض به معنای نقض این رابطه حقوقی و عدم انجام یک تکلیف یا فعل معین است. بدین جهت، تعهد به اطلاع رسانی به‌عنوان یک تعهد فرعی در کنار سایر تعهدات قراردادی توصیف می‌گردد و همانگونه که پلانیول حقوقدان فرانسوی تعریف نموده است؛ "تقصیر به معنای نقض تعهد پیشین است" براین اساس نقض تکلیف وضع شده توسط طرفین این حق را به طرف مقابل یا متعهدله می‌دهد که در صورت عدم وقوع کامل تکلیف از طرف قراردادی خود مطالبه خسارت نماید. (ژوردن، ۱۳۹۰: ۱۲۳) بدیهی است مطالبه خسارت بر مبنای تقصیر ناشی از عدم انجام یک فعل و رفتار معین وضع شده در اثر قرارداد می‌باشد. (Prosser&ketton, 1984:105) در کامن لو پرونده‌ای تحت عنوان Macperson v. Buick Motor در سال ۱۹۱۶ میلادی دادگاه مقرر می‌دارد که تولیدکننده به خوبی آگاه است که کالایش به هنگامی که توسط شخصی غیر از خریدار مستقیم استفاده گردد و لذا مکلف

است تا دقت لازم را در ساخت اتومبیل به کار ببرد تا از هرگونه خسارت احتمالی جلوگیری می‌شود؛ پس به نظر قاضی کاردوزو «Kardozo» در این دعوا، هرچند که ذاتاً محصول خطرناک نیست ولیکن به شکلی نامتعارف خطر آفرین بوده و سازنده مکلف است تا هرگونه توصیف راجع به پرهیز از خطر آفرینی را اطلاع رسانی نماید و در نهایت با توجه به نقض این تکلیف در برابر طرف قراردادی و حتی ثالث، حکم به جبران غرامت وارده صادر می‌نماید. (Kennedy J. (Grubb, 1998:54

- تقصیر مبتنی بر نقض تعهد به نتیجه

با عنایت به اینکه تعهد و تکلیف به ارائه اطلاعات بطور کامل و صحیح به‌عنوان یک تعهد به نتیجه مقصود نظر طرفین رابطه قراردادی تلقی گردیده است و به خصوص در بسیاری از قراردادهای راجع به مشاغل خاص از جمله تعهد متصدیان حمل و نقل به جابجایی اموال منقول یا اشخاص و مسافران به‌عنوان تضمین ایمنی و تعهد به تحصیل نتیجه مطلوب بر وصول صحت و سلامت اموال و اشخاص می‌باشد و لذا در این فرض، تعهد به ارائه اطلاعات بطور کامل و نه ناقص در خصوص حمل و نقل اشیاء و اشخاص، موجب شکل‌گیری یک تعهد اساسی و بنیادین به تضمین نتیجه می‌گردد که علی‌القاعده عدم تحقق نتیجه مطلوب موجب بروز تقصیر و از علل مسئولیت متصدیان حمل و نقل به جبران خسارت وارده به متضرر می‌گردد. در خصوص تعهد فروشنده کالا به تضمین ایمنی به‌عنوان یک تعهد ضمنی، الزام به گارانتی محصول، یا تکلیف به هشدارها و اطلاعات مربوط به خطرات و عیوبی که در آینده برای کالا کشف می‌گردد «شرط عرضه پذیر بودن مستمر کالا برای بازار و مصرف» را به صورت یک تعهد به نتیجه و تعهد ضمنی به تکلیف به هشدار و اطلاع رسانی برای سازندگان کالا مطرح نموده‌اند که براین اساس نه تنها سازندگان ملزم به حفظ ایمنی مستمر کالا در یک دوره تعیینی قراردادی راجع به عرضه محصولات خود می‌باشند بلکه ملزم به بیان اطلاعات مربوط به خطراتی که ممکن است در آینده در اثر مصرف کالا حادث گردد می‌باشند. اگرچه دوره گارانتی محصول محدود است منتها تعهد به عرضه ایمن و مستمر کالا بصورت شرط ضمنی قراردادی در نظام کامن لو مطرح نموده و سازنده ملزم است خطرات احتمالی آتی الوقوع را هشدار دهد و به‌علاوه چنانچه خطراتی به وقوع پیوست مکلف به جمع‌آوری کالاهای خطر آفرین از بازار می‌باشد. (جعفری تبار، ۶۷: ۱۳۹۱)

نقض عهد منفی ناشی از عدم افشای اطلاعات و کتمان حقایق

در این خصوص که در یک رابطه قراردادی تعهد به ارائه اطلاعات به صورت کاملاً صحیح و جامع بیان نگردیده است، موضوع ناظر بر نقض عهد به صورت کامل محقق شده و به عبارتی اصولاً بنا به سبب و علل متعددی متعهد به ارائه اطلاعات از افشای حقایق موثر در وقوع و اجرای

قرارداد ممانعت به‌عمل آورده و از نظر حقوقی با ترک فعل تعهدی موصوف و به شکل سلبی از ارائه اطلاعات و آگاه‌سازی‌های مرتبط با مضامین مورد توافق و تراضی در انعقاد و اجرای آثار قراردادی خودداری به‌عمل آورده است که ذیلاً تحت عناوینی تمثیلی از قبیل تقلب و یا فریب و درنهایت وقوع عیوب و نواقص کالا و خدمات می‌توانیم به طرح این مصادیق بپردازیم و بدیهی است که مسئولیت مدنی قراردادی نیز مبتنی بر این عناوین محقق خواهد گردید. (Rowan, 201) 9:433

۱- مسئولیت مدنی ناشی از کتمان عیوب و نواقص کالا و خدمات

در ادامه مباحث راجع به نقض منفی تعهد به اطلاع‌رسانی در روابط قراردادی به بیان نمونه‌هایی از مصادیق مسئولیت ناشی از نقض تکلیف به اطلاع‌رسانی می‌پردازیم که ناشی از کتمان عیوب و نواقص موجود یا خطرات حادث در کالا و خدمات شده و موجب بروز مسئولیت قرار-دادی طرفین بعثت نقض عهد به اطلاع‌رسانی می‌گردد.

- مسئولیت مدنی ناشی از عدم اطلاع‌رسانی عیوب در تولید کالا و خدمات

به زعم برخی نویسندگان، دادگاه‌های کامن‌لو، طراحی غلط کالا و فقدان هشدارها و راهنمایی‌های لازمه را جزو عیوب کالا تلقی می‌کردند و براین اساس به توسعه مفهوم عیب و بالتبع مسئولیت مبتنی بر تقصیر را تغییر داده و معتقد بودند که عیب در تولید یک کالا به چند نوع عیب تقسیم بندی می‌شود. الف) عیب ناشی از طراحی غلط کالا. ب) عیب ناشی از وجود نقص در مرحله تولید کالا. ج) عیب ناشی از عدم ارائه اطلاعات یا هشدار و راهنمایی کافی و لازم همراه با کالا. در تقسیم‌بندی سنتی کامن‌لو، کالاها به کالای ذاتاً خطرناک و معیوب و غیرمعیوب توصیف می‌شد و مسئولیت فروشنده یا سازنده در زمانی مورد قبول محاکم قرار می‌گرفت که وجود عیب مبنای این مسئولیت قرار گیرد. (کاتوزیان، ۱۳۸۸: ۸۷)

- عیب ناشی از عدم ارائه اطلاعات ملصق به عرضه کالا

به زعم قضات محاکم در انگلستان، تعهد به آگاه‌سازی متضمن دو تکلیف است. اول اینکه وضعیت محصول و کالا باید بطور شفاف تشریح گردد و دوم اینکه نحوه صحیح مصرف و استفاده از کالا بایستی همراه با کالا توصیف گردد و مضافاً هرگونه خطراتی که در این راستا عارض گردد توضیح داده شود و لذا شرایط مسئولیت‌زا بودن اظهارات هشدار و تبلیغات آگهی‌سازی عبارت است از اینکه محصول و کالا به گونه‌ای تولید شده باشد که تولیدکننده و سازنده: الف) مطلبی را که باعث پنهان شدن و خطرات محصول باشد اظهار نموده باشد. ب) پنهان‌سازی و اظهار خلاف واقع به تولیدکننده منتسب گردد. ج) اظهارات به قصد ترغیب و فریب مصرف‌کنندگان بیان شده باشند. د) متضرر با اعتماد و تکیه بر این اظهارات و تبلیغات خرید خود را

- عیب ناشی از عدم بیان خطرات و عوارض مشهود کالا

این نکته مهم است که عدم وجود هشدار و راهنمایی یا فقدان اطلاع‌رسانی کافی راجع به خطرات مشهود کالا دلیل تحقق عیوب و عیب در محصولات می‌گردد و تکلیف به بیان حقایق راجع به خطرات ظاهری استفاده یک محصول ناشی از پیش بینی پذیری این موضوعات است. دعوی معروف به (Wray.v.Essey c.c) در سال ۱۹۳۶ موید این نظر بود که طبق قواعد کامن لو فقط برای متضرر از کالای ذاتاً خطرناک جبران خسارت عملی می‌گردید و منظور از کالای خطرناک ذاتی کالایی بود که طبیعت کالا به زندگی و تمامیت جسمانی شخصی لطمه وارد می‌نماید و این موضوع مهم است که عیب منجر به خطر آفرینی در محصول وجود داشته باشد. (A.Johnston & S. Dakin,2003:232)

- عیب ناشی از عدم هشدار راجع به نقض در تولید کالا

در حقوق انگلیس «معیار وظیفه مراقبت مستمر» به عنوان شرط ضمنی برای متصرف اموال، تعهد به اتخاذ مراقبت وجود داشت که بر این اساس متصرف باید ایمنی در استفاده داشته باشد و این تعهد به رعایت بهداشت و مراقبت مستمر متعارف و ایمن از مرحله تولید شروع و تا زمان مصرف ادامه می‌یابد. مضافاً در خصوص ملاک و معیار عیب کالا نیز، ضابطه و انتظار عرفی و نوعی حاکم است که چگونگی و هدف از تولید و تضمین سلامت کالا و تولید محصول تابع انتظارات عمومی جامعه در رعایت استانداردهای موجود می‌باشد. هرچند ضوابط استاندارد پایین‌تر یا بالاتر از توقعات عمومی در جامعه باشد ولی مهم این است که عرضه یک کالای سالم و بدون عیب محقق گردیده باشد. (Prosser,1984:234)

- عیب راجع به نقض هشدار مربوط به گارانتی کالا

مطابق با برخی آرای قضایی در کامن لو پذیرفته شده است که بر این اساس، معروف است که هر زمان که خریدار یک کالای دریافتی درخصوص نداشتن گارانتی محصولات تولیدی و حتی خطرات ناشی از عدم هشدار کالای دریافتی متضرر گردد، ورود ضرر بخاطر عدم اطلاع رسانی راجع به نداشتن گارانتی محصول، موجب تحقق و بروز عیب و معیوب گردیدن کالا و خدمات می‌گردد. معیوب گردیدن کالا به دلیل نداشتن گارانتی، به عنوان یک نقض در تضمین ایمنی مستمر کالا تلقی می‌شود و موجب طرح ادعای متضرر بر جبران خسارت خویش بدون اثبات تقصیر فروشنده می‌باشد. فقط تنها چیزی که خریدار می‌بایست ثابت نماید، این موضوع است که طبق متعارف عرف، کالا فاقد گارانتی سالم بوده است و لذا تعهد تولیدکنندگان کالا مطابق این نظام حقوقی، تعهد به نتیجه مطلوب سلامت و کیفیت کالا و محصول است. (جعفری

جبران خسارت ناشی از نقض تعهد به ارائه اطلاعات

نقض تعهد مثبت یا منفی به ارائه اطلاعات، علاوه بر اینکه از علل تحقق مسئولیت مدنی قراردادی تلقی می‌گردد، مستلزم بروز آثار این مسئولیت در عرصه روابط قراردادی برای طرفین تراضی می‌گردد، همانگونه که نقض تعهدات قراردادی می‌تواند منجر به بروز خسارت گردد، خساراتی از قبیل تاخیر در انجام تعهد یا خسارت ناشی از عدم انجام تعهد و خسارت ناشی از عدم وقوع قرارداد یا تلف فرصت و مطالبه سایر ضرر و زیان‌های مالی و معنوی، تماماً به این علت که از یک رابط حقوقی قراردادی منبعث می‌گردد بایستی به مبنای تحقق تدارک و جبران ضرر که همانا مسئولیت مدنی قراردادی است توجه داشته باشیم. قبل از طرح مضامین مرتبط با مطالبه خسارت ناشی از نقض عهد به ارائه اطلاعات بایستی به آثار تحقق مسئولیت مدنی توجه داشته باشیم که هدف جبران و اعاده وضعیت زیان‌دیده به حالت قبل از ورود ضرر است. چرا که هدف اولیه از وضع تعهد به ارائه اطلاعات برقراری توازن در موقعیت قراردادی طرفین است. (Stratme ns,2019:143)

۱- جبران خسارت ناشی از نقض عهد در حقوق انگلستان

در این کشور جبران خسارت ناشی از نقض عهد به چهار دسته تقسیم بندی می‌گردد که عبارتند از: الف) جبران خسارت ترمیمی یا جبرانی ب) جبران خسارت استرداد یا اعاده‌ای ج) جبران خسارت اسمی د) جبران خسارت تنبیهی

- خسارت جبرانی یا ترمیمی

در این نوع واکنش قضایی نسبت به عامل ورود فعل زیانبار، هدف جبران ضرر ناشی از نقض عهد قراردادی است. متداول‌ترین نوع جبران ضرر نزد محاکم انگلستان تلقی شده و از این جهت است که قضات معتقد به این روش، چنین استدلال می‌کنند که این خواهان است که بر مبنای نقض عهد قراردادی منجر به ورود خسارت طرح ادعا نموده و در مقابل مهم نیست که خواننده دعوا سودی عائدش گردیده است یا خیر و بلکه مهم، ترمیم خسارت وارده به متضرر است. لذا نویسندگان انگلیسی معتقدند که حتی در مواردی که خواهان بلحاظ عدم اطلاع از شرایط بهتر در یک موسسه استخدام شده و اطلاعات کافی جهت شرح وظایف کارکرد به وی داده نشده است، کارفرما نه به این علت که سودی عائد وی نشده بلکه بخاطر عدم تشریح دقیق وظایف کارگر در اجرای عملکرد دقیق و بهتر دستگاه‌های تحت اختیار کارگر، منجر به ورود ضرر به کارگر شده است ملزم به جبران و ترمیم خسارت وارده می‌باشد. چرا که اگر کارگر مطلع از میزان ساعات کار مرتبط با دستگاه‌های تولید قطعات تراشه‌ها می‌بود و به این تصور که وفق قانون

کار ملزم به کارکرد هشت ساعت در روز می‌باشد و نه یازده ساعت تقریبی، بهیچ عنوان متقاضی استخدام در آن موسسه نمی‌شد و در نتیجه آسیب‌های روانی ناشی از اجبار در کنترل دستگاه-های تولید تراشه‌های کامپیوتری که مستلزم رعایت دقت بالا و کنترل بالا به میزان یازده ساعت در روز می‌باشد. بدین علت موجب طرح دعوای مطالبه خسارت ناشی از ضعف بینایی و حدوث بیماری روحی در برابر کارفرمای خود گردید. (Prosser and Ketton, 1984:43)

برای ارزیابی این نوع از جبران خسارت در حقوق انگلستان، دونوع ضابطه وجود دارد که به جبران خسارت متوقع و جبران خسارت اتکایی معروف است البته بررسی وضعیت ویژه خسارت معنوی دائرمدار ارزیابی این نوع از جبران خسارت ترمیمی قرار می‌گیرد.

خسارت متوقع

در این نوع از جبران خسارت هدف برآورده کردن توقعات و انتظاراتی است که یک قرارداد برای متضرر ایجاد کرده است. درحقیقت دراین گونه احکام به جبران خسارت، وضعیت متعهدله در صورت اجرای کامل و به موقع قرارداد توجه می‌شود که چه نوع توقع و انتظاری از اجرای یک قرارداد عائد وی می‌گردد.

جبران خسارت اتکایی

در این نوع از جبران خسارت که بسیار مرتبط با موضوع تحت نظر می‌باشد، شخص متضرر به دلیل هزینه‌های که در راستای موضوع قرارداد انجام داده است به این علت مستحق در مطالبه غرامت شناخته می‌شود که اعتماد و اتکای بر ارائه اطلاعات متعهد قراردادی سبب انجام این هزینه‌ها می‌باشد چرا که متعهدله در برابر متعهد به سبب اعتماد به اجرای تعهدات وی متحمل این قبیل هزینه‌ها شده است، هزینه‌هایی از قبیل اقدام برای پرداخت هزینه‌های استعلام و تحقیق پیرامون اجرای تعهد خوانده دعوای مطالبه خسارت یا اقدام در اخذ وام جهت پرداخت ثمن یا پرداخت سایر تعهداتی که به سبب قول و فعل تعهدآور خوانده دعوا انجام داده است، می‌باشد. (Massam A, 1981:23)

- جبران خسارت استرداد

در این نوع از جبران خسارت متضرر دریافت کننده منافع و عوائدی است که عامل فعل زیانبار سود و منافع را به سبب نقض قرارداد بدست آورده است. درنتیجه صدور حکم به این نوع خسارت شخص عامل زیان بایستی تمام هرآنچه را که از عدم انجام تعهد بدست آورده است به متضرر یا زیان‌دیده مسترد نماید. دراین قسم از طریقه جبرانی دادگاه در نقش جلوگیری از دارا شدن غیرعادلانه Unjust Enrichment عمل نموده و به علت اینکه زیانی به خواهان وارد شده به ارزیابی خسارت نمی‌پردازد بلکه در نقش اینکه خوانده دعوا به ناحق دارا گردیده است حکم به

پرداخت غرامت صادر می‌کند. به‌عنوان مثال خواهان دعوا مدعی است که بموجب یک قرارداد خوانده کالای موضوع توافق را بجای سیصد پوند به پانصد پوند فروخته است و لذا در اینجا دادگاه بعد از بررسی صحت ادعای خواهان حکم به پرداخت پانصد پوند صادر می‌نماید چرا که منافع تحصیل شده در این مثال پانصد پوند است نه اینکه سیصد یا دویست پوند اضافی را حکم نمایند و لذا ملاحظه می‌نماییم که ملاک و ضابطه جلوگیری از داراشدن غیرعادله پانصد پوند است. مبنای جبران خسارت اعاده یا استرداد کل مبالغ تحصیل شده در راستای یک قرارداد است و نه زیان یا ضرر ناشی از اضافه ارزش فروخته شده کالای قراردادی است. (Stephens, 1984:233)

- جبران اسمی یا اعلامی

در این نوع از طریقه شناسایی پرداخت غرامت به متضرر برای این اساس می‌باشد که قبض و زشتی نقض عهد قراردادی به جامعه معرفی گردد و لذا در این طریقه جبران غرامت نقش نمادین و اسمی دارد و به‌هیچ‌عنوان تعیین‌کننده خسارت یا جنبه پرداخت‌کننده غرامت برای متضرر ندارد بلکه دادگاه‌های انگلستان به منظور انعکاس نمادین نقض قرارداد مبلغی ناچیز را به‌عنوان یک طریقه جبرانی شناسایی و اعلام می‌نماید. در نتیجه حکم به پرداخت غرامت صرفاً اسمی بوده و ترمیم‌کننده خسارت وارده به متضرر نمی‌باشد. (Martin V. Hacker, 2012:54)

۲- جبران خسارت ناشی از نقض عهد در حقوق ایران

ملاحظه می‌نماییم که اگرچه با اقتباس از ماده ۲۲۱ قانون مدنی، می‌توان قائل بود که حق مطالبه خسارت به رسمیت شناخته شده است ولیکن قانونگذار ایرانی بانگاه تردید آمیزی اصل حق مطالبه خسارت را بیان نموده است چرا که بموجب این ماده "اگر کسی تعهد اقدام به امری را بکند یا تعهد نماید که از انجام امری خودداری کند در صورت تخلف مسئول خسارت طرف مقابل است مشروط به اینکه جبران خسارت تصریح شده و یا تعهد در عرف به منزله تصریح باشد و یا برحسب قانون موجب ضمان باشد" هرچند شرایط اصلی ورود خسارت بر مبنای ارکان وقوع مسئولیت مدنی نیز به‌نحو دیگری در قواعد مسئولیت مدنی ایران برپایه قبول نظریه اثبات تقصیر به ارکانی از قبیل ورود ضرر + وجود رابطه سببیت + قطعیت فعل زیانبار + قابلیت پیش بینی بودن و مستقیم بودن ضرر وارده به‌عنوان شرایط ایجاد حق مطالبه خسارت مطرح گردیده است. (حسینی مدرسی، ۱۳۹۲:۳۳)

در قانون آیین دادرسی مدنی نیز مواد ۵۱۵ درباب نحوه مطالبه خسارات دادرسی و در قانون آیین دادرسی کیفری به خسارات مادی و معنوی و منافع ممکن الحصول ناشی از وقوع جرم را معرفی نموده است. لذا اجمالاً مشاهده می‌نماییم که قانونگذار ایرانی آنچنان که بایسته و شایسته است به مباحث جبران خسارات چندان وقعی ننموده است. بنابراین استناد، قانونگذار

ایرانی حق مطالبه خسارات را منوط به تصریح در قرارداد یا عرف یا قانون می‌داند و به عبارتی حق مطالبه خسارت فرع است و نه اصل که به زعم برخی نویسندگان چنین دیدگاهی یعنی استثنایی تلقی نمودن حق مطالبه خسارت به نوعی ضعف اساسی قانونی است که بایستی قانونگذار ایرانی با ساختارمند نمودن خسارات نقض تعهد قراردادی، وضعیت انواع خسارات قابل جبران و سپس ضابطه ارزیابی خسارات مطالبه شدنی را روشن نماید تا از حالت سلیقه‌ای و غیرقابل پیش‌بینی بودن خارج شود تا طرفین یک قرارداد هم بتوانند به درستی خطرپذیری و حدود و اندازه قراردادی آن را ارزیابی نمایند و در نتیجه با ابزارهایی همچون بیمه این قبیل خطرات را پوشش دهند. (درافشان، ۱۳۹۳: ۴۲)

- اصل جبران کامل خسارت -

درخصوص نحوه مطالبه خسارت ناشی از عدم اطلاع رسانی در روابط قراردادی، تنها اصلی که به کمک آن می‌توانیم نقض عهد ناشی از عدم ارائه اطلاعات را پوشش دهیم؛ اصل جبران کامل خسارت است که به عنوان یکی از نهادهای جدید پیشرفت حقوقی، به معنای طریقه جبران کنندگی میزان ضرر و غرامتی است که ناقضین تعهدات قراردادی در نتیجه عهدشکنی خود در رابطه قراردادی به طرف مقابل خود وارد نموده و ملزم به اعاده وضعیت یا موقعیت زیان‌دیده‌گان به حالتی که قبل از ورود ضرر داشته است، می‌باشند.

همانگونه که به زعم برخی اساتید و نویسندگان تعیین خسارت ناشی از نقض عهد قراردادی به درستی بیان گردیده است، عدالت و نظم قراردادی ایجاب می‌کند که بر مبنای پذیرش اصل جبران کامل خسارت، تقریباً تمام ضررهای وارده با ایجاد چنددسته تغییرات قابلیت جبران می‌یابند و بایستی جبران گردد، یکدسته تغییرات ناشی از پذیرش این اصل این است که از طیف برخی ضررهای غیرقابل جبران کاسته شده و همچون ضرر ناشی از تلف فرصت قابلیت جبران پیدا می‌کند. دسته دیگری از تغییرات اینکه منجر به کاهش قیود و شرایط جبران خسارت همچون مستقیم بودن خسارت و جاهت خود را از دست می‌دهد و یا مسلم بودن و قابلیت پیش‌بینی تعدیل می‌گردد و در نهایت بر کیفیت اجرای دیگر واکنش‌ها تاثیر گذار می‌باشد چرا که جبران خسارت واکنش یا ضمانت اجرای نقض عهد قراردادی است منتها مبنا و ملاک عملی سنجش کامل بودن جبران ضرر ابهامی است که در اصل جبران کامل خسارت عرض اندام می‌نماید. (رنجبر صحرايي، ۱۳۸۷: ۱۲۲)

نتیجه‌گیری

- شرایط ایجاد مسئولیت ناشی از نقض این تعهد منوط به حصول شرایطی از قبیل علم و آگاهی متعهد له، در دسترس بودن اطلاعات کامل و صحیح، وجود مفاهمه در مرحله پیش

قراردادی و انشای توافق معتبر در مرحله انعقاد، مطابقت اطلاع رسانی با تسلیم کالا و خدمات در مرحله اجرای آثار عقود و قراردادها می‌باش.

- نقض تعهد به اطلاع رسانی چه بصورت مثبت (نقص در اطلاع رسانی) و چه بصورت منفی (عدم اطلاع رسانی) واجد مسئولیت مدنی قراردادی بوده و نقض کننده ملزم به جبران خسارت کامل ضرر و زیان وارده در صورت بطلان و فسخ قرارداد به طرف مقابل بر مبنای رعایت قواعد عام مسئولیت مدنی می‌باشد.

- در خصوص مسئولیت مدنی ناشی از نقض عهد یا نقص در اطلاع رسانی در حقوق ایران، بسته به اینکه ماهیت قراردادها، تعهد به نتیجه باشد یا به وسیله، مسئولیت عدم اجرای تعهد به اطلاع رسانی نیز وابسته به ماهیت تعهدات منبث از عقود و قراردادها مبتنی بر فرض تقصیر یا مبتنی بر تقصیر می‌باشد و لذا بار اثبات انجام تعهد به ارائه اطلاعات در تعهدات مقید به حصول نتیجه، به عهده متعهد به نتیجه است و در صورت عدم امکان اجرای کامل آثار منتج از یک رابطه قراردادی، فرض مسئولیت مدنی به عنوان مسئولیت محض برای متعهد به نتیجه متصور است.

- در خصوص قراردادهای مقید به تعهد به وسیله بار اثبات تقصیر ناشی از عدم اطلاع رسانی یا نقص در ارائه اطلاعات به عهده متعهدله است و در نتیجه اثبات قصور یا تقصیر به عهده متعهدله اطلاع رسانی است.

- از آنجایی که در سیستم حقوق قراردادی انگلیس، مسئولیت مدنی توجهاً به شیوه‌های جبران خسارت ناشی از نقض عهد (جبرانی، تنبیهی، اسمی و استرداد) و بر مبنای وقوع بی احتیاطی یا عمدی بودن ضرر وارده است و لذا نقض کننده تعهد به اطلاع رسانی ملزم به جبران خسارات وارده بر اساس یکی از مبانی پیش بینی شونده به شرح فوق به متضرر می‌باشد.

- بر مبنای اصل جبران کامل خسارت می‌توانیم معتقد به جبران کلیه خسارت‌های وارده به متضرر و امکان جمع جبران خسارات در کنار یکدیگر از قبیل تقلیل ثمن مبیع باشیم.

منابع فارسی

کتب

- جعفری تبار، حسن (۱۳۸۹)، مسئولیت مدنی کالاها، نشر موسسه دادگستر، چاپ اول، تابستان
- حکمت نیا، محمود (۱۳۸۶)، مسئولیت مدنی در فقه امامیه، قم: نشر تبلیغات اسلامی
- رنجبر صحرایی، مسعودرضا (۱۳۸۷)، تعیین خسارت ناشی از نقض قرارداد، نشر میزان، چاپ اول
- ژوردن، پاتریس (۱۳۸۵)، اصول مسئولیت مدنی، ترجمه مجید ادیب، تهران: نشر میزان، چاپ دوم
- شهیدی، مهدی (۱۳۸۵)، حقوق مدنی، جلد اول، انتشارات مجد، چاپ چهارم
- عبداللهی ویشکایی، سمیه (۱۳۹۱)، مسئولیت ناشی از تولید و عرضه فرآورده‌های دارویی، مجمع علمی مجد، چاپ اول
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۵)، اعمال حقوقی، انتشارات شرکت سهامی
- ..... (۱۳۸۴)، مسئولیت ناشی از عیب تولید، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم
- ..... (۱۳۷۸)، ضمان قهری مسئولیت مدنی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم
- وحدتی شبیری، سید حسن (۱۳۸۵)، مبانی مسئولیت مدنی، قم: نشر پژوهشگاه علوم اسلامی

مقالات

- سیدمهدی حسینی مدرسی و عصمت گلشنی (۱۳۹۲)، طریق جبرانی پرداخت خسارت نقض عهد قراردادی، فصلنامه پژوهشی دانش حقوق مدنی، سال دوم، شماره دوم، پاییز و زمستان
- شفیعی علویچه، قاسم (۱۳۹۰)، شرایط غرور، فصلنامه پژوهش حقوق و سیاست، سال سیزدهم، شماره ۳۳، تابستان
- قاسمی حامد، عباس (۱۳۷۵)، مروری اجمالی بر نظریه تعهد به دادن اطلاعات، مجله کانون وکلا، شماره ۱۰
- محسن ایزنلو و احسان لطفی (۱۳۹۰)، درباره تعهد بیمه‌گذار به اطلاع رسانی، فصلنامه حقوق، دوره ۴۱، شماره ۳، پاییز
- مهدی درافشان و سعید محسنی (۱۳۹۳)، مسئولیت ناشی از قطع مذاکرات پیش قراردادی، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، سال دوم، شماره هفتم، تابستان
- ..... (۱۳۸۸)، متخصص متعهد به ارائه اطلاعات در حقوق فرانسه، مجله تحقیقات حقوقی، دانشگاه شهید بهشتی
- وصالی ناصح، مرتضی (۱۳۹۲)، فصلنامه پژوهش حقوق مدنی، سال دوم، شماره دوم، پاییز و

- ..... (۱۳۸۲)، مسئولیت ناشی از اراده ضمنی در قالب سکوت، مجله حقوقی فصلنامه پژوهش حقوق مدنی، سال دوم، شماره دوم، پاییز و زمستان

English Resources

Book

- Solene Rowan (2019), Burrows .A. **Remedies for Torts and Breach of Contract and Equitable Wrongs**, 4rd edition. UK Oxford University Press
- Geoffrey, Samuel (2001), **Law of Obligations and Legal Remedies**, 2th ed, Cavendish Publishing
- Jan Kennedy, Andrew Grubb (1998), **Principles of Medical Law**, London, Oxford University
- Prosser and Ketton (1984), **The law of Torts**, west publishing co, 5th ed
- S. Deakin, A. Johnston & B. Markesini (2003), **Duty of Care, The UK Law of Tort Cases**, 5th ed, Oxford University Press
- Treitel, Gunter (2003), **The Law of Contract**, London, Sweet & Maxwell

Article

- Gert, Straetmans (2019), **Information and Disinformation Obligations of Consumers**, Antwerp university, International Academy of Comparative Law Institute, Journal of Communication
- Massam A (1981), **Product Liability**: The Special Problem of Medicines Managerial and Decision Economics, 2(3)
- Mike Stephens (2019), **The UK Law of Negligence Tort**, see at; www.towerrateinsurence.co.uk, case study, the duty of care, Aug. 20

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی